

” – – linnut alkoivat laulaa metsässä, kaikki surullinen ja kolkko lennähti samalla tiehensä, eikä vaarallinenkaan tuntunut enää niin vaaralliselta” (suom. Kaarina Helakisa). Veljekset lähtevät pakoon Joonatanin jäljillä olevia Karmanjakan häijyn tyrannin, Tengilin, joukkoja. Ilon Wiklandin kuvitusta Astrid Lindgrenin lastenromaniin *Veljeni, Leijonamieli*.

”Siellä on edelleen satujen ja nuotiotulten aika”

JOHANNA HULKKO

Astrid Lindgrenin 50 vuotta sitten ilmestynyt saturomaani. *Bröderna Lejonhjärta* (*Veljeni, Leijonamieli*, WSOY 1974, suom. Kaarina Helakisa) on minulle suuri teos kuolemasta. Se kertoo myös rohkeudesta, uskollisuudesta ja rakkaudesta, mutta tekstin suhde kuolemaan kaikessa sen koruttomuudessa ja lopullisessa loputtomuudessa on syy, miksi pa-

laan kirjaan iästä ja elämäntilanteesta riippumatta uudelleen.

Luen kuolemasta tänään, kun järvet syleilevät lempeinä ja taivas kurottaa korkealle. Luin kuolemasta, kun elämä juursi asvalttiin ja mutaan, lapset olivat pienet ja kaikkea kattoi pakollinen ja vilpítőn usko, että he ovat vielä minun jälke-

nikin ja ehkä heilläkin on joskus jotain, jota ra-

kastaa ehdoitta. Luin kuolemasta, kun olin vielä itse lapsi ja sairaalassa ja lääkärin katse oli vakava ja vanhempien vielä vakavampi.

Olin joskus pieni tyttö, joka oli vakavasti sairas. Isäni toi minulle sairaalaan lahjaksi kirjan, jonka kirjastonhoitajana työskentelevä äitini tunsu hyvin. Äiti oli seurannut Ruotsista kantautunutta kirjallisuuskeskustelua siitä, voiko lapsille kirjoittaa näin ja tällaisista aiheista. Muistan säikähdyksen äidin kasvoilla. Muistan hämmennyksen isän kasvoilla.

Äidin huoli on ymmärrettävä. *Veljeni, Leijonamielen* alussa tapahtuu odottamaton, kun kuolemansairaana Korpun isovelji, kaunis ja rohkea Joonatan, onkin se, joka hurjan tulipalon jälkeen siirtyy yllättäen Nangijalaan, kiehtovaan arkielämän jälkeiseen rinnakkaismaailmaan. Veljekset tapaavat siellä pian toisensa. Seikkailujen jälkeen lopussa koittaa jälleen uusi siirtymä, uusi kuolema, jota on aikojen saatossa tulkittu niin itsemurhaksi kuin eutanasiaksi. Vaikka kirja on vanha ja Lindgrenin asema lastenkirjallisuudessa vankkumaton, teoksen aiheet herättävät edelleen keskustelua ja aikuiset lukijat ovat yhä uudestaan valmiita asettumaan joko sen puolelle tai sitä vastaan.

Veljesten kertomus onkin kuin kaikkien lastenkirjakohujen aina ajankohtainen tiivistelmä. Se haastaa meidät yhä uudelleen keskustelemaan, missä kulkevat lapsille kirjoittamisen ja ylipäättään fiktion rajat. Sekavina väärennetyjen uutisten ja *true crimen* aikoina kaikkien on väliin hankala erottaa totta sumun keskeltä, ja jo siksi on aina vain tärkeämpää auttaa lapsia ymmärtämään toden ja fiktion ero. Kirjailijat tekevät yhdessä perheiden ja kasvattajien kanssa kaikkensa sen eteen, että lapsille taikasanat ”Olipa kerran...” pysyvät tuttuina.

Onneksi sillä aikaa, kun me argumentoimme, väittelemme ja viisastelemme, lapsi istuu ääneti nurkassa ja lukee, seikkailee Ruusulaakson kullilla ja Karmanjakan kallioilla.

” Kirjasta opin, mitä tarkoittaa vastarinta.

Voisin väittää perustaneeni elämänteosomukseni Lindgrenin romaanille. Uskon, että rehellinen pitää olla, oikean puolesta pitää taistella ja aina on valoa ja toivoa, kuolemassakin. Uskon sisaruuteen ja veljeyteen, uskon yhteisiin tarinahetkiin ja uskon myös pahaan. Uskon fiktion.

Kirjasta opin, mitä tarkoittaa vastarinta. Opin, että toiset taistelevat tyranneja vastaan aseina ja toiset sanoin, enkä minä voi asettua ulkopuolelle. Opin, että ihminen voi olla urhea, vaikka pelkää ja kirjailijan vasta rohkea pitääkin olla.

Lindgrenin fantasiamaailmassa on nähty kirjan ilmestymisajan yhteiskuntia ja tyranneja. Julma yksinvaltiainen Tengil on helppo hyväksyä pahaksi ruumiillistuvan valtionpään kuvaukseksi nykyaikanakin. Esiajoista nousut lohikäärme Katla taas on sopiva heijastuskohde kaikille ihmisen kasvottomille peloille.

Allegorinen mutta kiinteä suhde todellisen maailman ilmiöihin on varmasti yksi syistä, miksi teos on kestänyt vuosikymmenet. On naiivia ajatella, että lapset eivät kaipaisi yhteiskunnallisia aiheita. He elävät arkeaan alisteisina aikuisten maailmalle ja tietävät totisesti, mitä tuntuu vääryyden, jota valtaa pitävät voivat pienempiensä suunnata. He tarvitsevat kertomuksia, joissa ratkaisu ongelmiin ei ole vain kasvaa aikuiseksi.

Ei kirjoja lukevista lapsista silti kasva sen täydempiä aikuisia kuin lukemattomistakaan. On

Kurkistus lukevan lapsen kirjahyllyyn

Johanna Hulkko: *Onnenpäiviä*, Atena 2023. 187 s.

” – Kirjat ovat kohtalo, kirjat ovat koti ja kulmikas päänalunen. Hän on ollut milloin vaihdokas, milloin kuolemansairas, mutta aina viisas ja jalo, ja aina päähenkilö, sekä Pertsä että Kilu, orpokodin herrtaisin Saara. On helppoa olla joku toinen jaetun huoneen omalla puoliskolla niin pienesti ja hiljaa, ettei läksyjä lukeva sisko häiriinny. Ei tarvitse kuin laskea kirja hetkeksi syliinsä tai antaa katseensa harhailta, ja taas voi olla pieni Tuittupää tai seikkailla kauppa-autosta tehdyssä leikkimökissä Hiittisten lasten kanssa.” (*Onnenpäiviä*, s. 111)

Johanna Hulkon *Onnenpäiviä* on elämyksellinen aikamatka 1970-luvun lapsuuteen. Vihteitä romaanin tapahtuma-aikaan syötetään lukijalle taitavasti: viitataan pienieleisesti Afganistanin sotaan, Hectorin Jäävälssiin ja Pekka Suvitien menestykseen Kalevan kisoissa.

Romaani kertoo Oulussa asuvasta työstä, Hannelesta. Tyttö kärsii kasvukivuista eli todennäköisesti hän on hieman yli kymmenvuotias. Hannele on tarkka havainnoija – hän joutuu tahtomattaan tai uteliaisuuttaan kiinnittämään huomioita asioihin, jotka lähipiirin aikuiset haluaisivat pitää häneltä piilossa. Ristivetoa ja pahaa mieltä aiheutuu myös kolmen samalla luokalla olevan tytön ylenkatseesta ja kiusanteosta.

Tyttö rakastaa lukemista. Isän mielestä herkän tytön pelot saattavat jopa johtua kirjojen lukemisesta. Mielikuvituksen kerrotaan olevan ”rasittavan lapsen käyttövoima, joka saa hänet valvomaan öisin ja pyytämään, ettei valoa sammutettaisi eteisestä – – ” (*Onnenpäiviä*, s. 111).

Onnenpäivien lukija huomaa tytön lukumaun monipuoliseksi. Hieman vanhempien kirjojen nostot voivat osittain selittyä aikuisen isosiskon kirjahyllyyn valikoimalla. Mainintoja saavat esimerkiksi Kornei Tšukovskin *Barmalei*, Wilhelm Buschin *Max ja Morits*, Rauha S. Virtasen *Selja*-kirjat, E. R. Burroughsin *Tarzan*-kirjat, Erich Kästnerin *Töpö ja Anton* ja Eleanor Estesin *Tuulispää ja pikkuveli*.

Halutessaan lukijaa saa hyvinkin tarkat koordinaatit kuvatasta ajankohdasta Hannelen uudempien lukuelämysten avulla (William Moren *Villi-Ami vauhdissa*, Richard Carpenterin *Kaksnoukka ja taivaan merkit*, Maria Gripen *Hugo ja Josefín* ja Hanna Knappin *Me kolme pötköä*).

Erityisinä turvakirjoina romaanissa mainitaan mm. Merri Vikin *Lotta-* ja Helene Wellsin *Ursula -sarjat*, Susan Coolidgen *Clover*, Aapelin *Koko kaupungin Vinski* ja Gunnel Linden *Vallasaaren valtakunta*.

On kuitenkin yksi kirja, joka on ylitse muiden, ja jonka antaminen Hannelen ajanvietteeksi pitkän sairaalajakson aikana askarruttaa yhtä paljon isää ja äitiä: Astrid Lindgrenin *Veljeni, Leijonamieli*.

PÄIVI HEIKKILÄ-HALTUNEN

Ilon Wiklandin kuvituskuva Tulppaanikummun Sofiasta kyyhkyineen on kirjaa lukevalle lapselle turvakuva: siitä huokuvat hellyys ja lohtu auttavat seikkailun pyöriteissä.

täysin perusteltua väittää, että kaltaiseni sisällä viihtyvä lapsi jäi kirjarakkautensa takia vaille monia sosiaalistavia leikkejä, tärkeitä oman ruumiin koetteluhetkiä pesäpalkokentillä, aurinгонvalon D-vitamiiniruiskeita pohjoisen lyhyessä kesässä. Yksinäisestä, lukevasta lapsesta tuli yksinäinen, lukeva aikuinen, ja näillä asioilla on syy-seuraus-suhde. Jos en olisi lukenut, olisin toinen.

Mutta koska luin, olin myös toinen ja kolmas ja myös kahdeksastoista. Olin *Viisikon* Pauli ja Paula, olin Pollyanna, *Pikku naisten* Jo ja Ingallsin Laura, olin Korppu ja hetkittäin myös Joonatan.

Kun lapsena seurasin, miten isäni taikoi puukolla katajasta kettinkiä, ajattelin, että jos saisin puukon, minäkin osaisin. Työkalu sisälsi taianomaisen ajatuksen taidosta. Sanojen magia oli vieläkin vankempaa. Kun luin Joonatanista ja Korpusta ratsastamassa Rimmalla ja Fjalarilla kallionkielekkäillä, en vain uskonut osaavani itsekin vaan kalastin, am-

muin jousipyssyllä, kasvatin kyyhkysyä, johdin vastarintaa. Opin tietämään, että lukiessani pysytyn mihin vain.

Vaikka olen oppinut tärkeimmät asiat elämästä fiktiosta, opin mitä opin, koska kirjailija oli antanut minulle siihen mahdollisuuden, enkä siksi, että hän olisi tähdännyt opettamaan. Tärkeämpää oli ymmärtää, että jossain on olemassa satujen ja leiritulten aika ja sinne pääsen lukemalla.

Astrid Lindgren on kertonut Leijonamielistä kirjoittamisen motiivikseen halun lohduttaa lasta kuolemanpelon edessä. En vaadi arvostamaan kirjailijan intentiota ylitse lukijan kokemuksen, mutta en suostu uskomaan, että kukaan lapsille kirjoittava tekisi tätä kiusallisen vastuullista, hankalaa ja ihanaa työtä muusta motiivista kuin lohduttaakseen lasta – myös itsessään ja meissä kaikissa.

Aikuisena lukemani väite, että Korppu kuolee oikeasti vasta lopussa ja aiempi on vain kuume-hourailua, saa minut raivoihini. Älkää tulkitko lapsi-Johannan puolesta sitä, mitä hän ei teitä pyytänyt lieventelemään. Ihmiset kuolevat, sen olen tiennyt aina. Ja se, mihin kuoleman jälkeeseen satuun valitsemme uskoa, on ihmisoikeus, ja ne kuuluvat lapsellekin.

Veljeni, Leijonamieli ei ole sellainen hyvän mielen kirja, joita minua kerran neuvottiin kirjoittamaan, kun tuskailin, miten tällä työllä voisi mitenkään enää elää. Se on julma ja raaka kertomus, josta opin sanat kavalta, polttomerkki ja kuolemanrangaistus. Se ruokki minussa juuri sitä outouden ja vaaran tunnetta, jota lapsena kaipasin. Se on myös kirja, jonka edessä aikuinen helposti hämmentyy. Se on niin rohkea, nöyristelemätön ja villi, että se koettelee rajoja, joita me aikuiset tunnetemme velvollisuudeksemme vetää lasten lukemisen äärellä. Aikuisten hämmentäminen kirjan edessä ei silti ole syy olla lukematta kirjaa lapselle, jos tämä niin haluaa. Se voi olla syy keskustella.

Mutta siitä olen varma, että lapsille ei kuulu kirjoittaa lussusti. Lastenkirjojen kaksoisyleisö – lapset ja heille lukevat aikuiset – voi lipsauttaa kirjailijat palvelemaan aikuisten toivetta on-

” Hajuttomat ja mauttomat kirjat kirjoitetaan aina lasten kustannuksella.

Joonatan tulee kyyhkyn hahmossa tervehtimään pikkuveljeään Korppua. Ilon Wiklandin kuvitusta Astrid Lindgrenin lastenromaniin *Veljeni, Leijonamieli*.

nellisestä lapsuudesta kaikille maailman lapsille. Kun yhteiskunnallinen haastaminen, keskustelu ja asiantunteva kritiikki lastenkirjallisuudesta jäävät vähäisiksi, alamme helposti puhua typeriä ja haikailla sen perään, että joku asettaisi maailman kohdilleen. Hajuttomat ja mauttomat kirjat kirjoitetaan aina lasten kustannuksella.

Kirjailijoiden suusta kuuluu usein: ”Lukekaa uusia lasten- ja nuortenkirjoja, aikuiset.” Olen sittemmin viilannut sanomaani. Ei kannata lukea lasten- ja nuortenkirjallisuutta, jollei ole valmis hyväksymään, että lasten elämä on jo itsessään kokonainen ja siihen mahtuvat sateenkaaren päät ja värit siinä missä kuoleman sanansaattajatkin, korpit ja silkkikolttuiset varikset.

Ei minustakaan lukemalla silti tämän kummempaa tullut. Ihmisenä jäin rikkahippuseksi niin kuin kaikki muutkin. Mutta kun kirjoitan, ajattelen Astridia ja ajattelen rohkeutta.

Heinäkuun puolivälin perjantai oli omituinen kesäpäivä. Paistoi ja satoi vuorotellen, olo oli levoton. Tiesin, että tämän esseen kirjoittaminen odottaa vuoroaan heti loman jälkeen, joten aloin lukea tuhannen kerran sinikantista, kulmista kolhiintunutta kirjaani.

Lukemisen ohessa mietin Laukontorilla kohtaamaani kiiltäväsiipistä varista, joka halusi kertoa jotain, ja mietin pientä tyttöä heiluttelemassa jalkojaan sairaalan sängyllä, mietin Korppun äidilleen jättämää lappua, mietin sairasta ystävääni, joka oli helmikuussa pyytänyt minua kuolemakseen, saattamaan hänet rajan ylitse, ja luvannut puolestaan tulla hakemaan minut sitten, kun vuoroni tulee. Mietin sitä, kun Korppu ja Joonatan tapasivat sillalla ja katselivat heijastustaan veden pinnasta, mietin missä ystäväni minua odottaa, mietin satuja, joita tarvitsemme selvittääksemme elämästä ja etenkin selvittääksemme kuolemasta.

Lauantaina kuulin, että Sari Peltoniemi on kuollut. Kirjoitin nämä sanat. Luin kirjan loppuun ja aloitin taas alusta. ●

Otsikon sitaatti Astrid Lindgrenin *Veljeni, Leijonamieli* -lastenromaanista sivulta 7, suom. Kaarina Helakisa.